

AURELIUS

Kora reggel egy öregúr sietett föl a császári palota lépcsőin. Vörös cipőt viselt, négy bőrszíjjal, félhold alakú elefántcsont pánttal. Tógáján széles bíborszalag volt. Ujján aranygyűrű.

A testőrök látták, hogy szenátor. Szó nélkül beengedték.

Aurelius már rég fölkelt. Hajnal óta mosdatlanul, borzas szakállal írt. Csak ujjatlan tunika volt rajta, mint holmi kézművesen.

A jelentkezőt színe elé bocsátotta. Meztelen karját üdvözlésre lendítette.

Marcellus izgatottan beszélt:

- Segíts, császár.
- Mi baj?
- Eltűnt a fiam.
- Avidus?
- Ő, császár, a tizennégy esztendőös fiam. Tegnap reggel láttuk utoljára. Éjjel nem is hált otthon. Most hallottam a fórumon, hogy este a praefecturára vitte az őrjárat.
- Jártál ott?
- A parancsnok nem akarja kiadni.
- De mit művelt?
- Fogalmam sincs. Segíts, Marcus Aurelius. Az édesanyja sír. Küldd haza nekünk a kis Avidust.

Zavaros idők voltak ekkor Rómában, a Tiberis áradása, a sáskajárás, a döghalál, a kvád és markomán hadjáratok után.

Marcellus kérlelve meresztette a császárra rövidlátó szemét. A császár nézte öreg barátját. Megnyugtatta őt, átölelte, aztán útnak bocsátotta.

Értesítette az éjjeli őrség parancsnokát. Egy százados lóhalálban nyargalt hozzá.

- Mi történt?
- Este kilenc felé - jelentette a százados - a Mars Ultor temploma körül - abban a sikátorban, ahol gyanús bűbájosok és bálványozók is laknak -, lárma támadt. Az őrjárat elfogott egy fiatalembert. Tizenhat éves lehetett.
- Tizennégy.
- Ez egy madarat tartott a kezében, egy csókát. Öt-hat siheder rohant utána. El akarták tőle venni. Ő nem engedte. Azok visongtak: "Tolvaj, tolvaj."
- Játsoztak.
- Bizonyára. De a sötétben, a porban, a zajban nem lehetett tájékozódni. Csoportosulás keletkezett. Már a felnőttek is ordítottak. Az őrjárat - parancs szerint - beavatkozott. Körülvették őket. A fiú torkaszakadtából kiabált, hadonászott, ellenkezett. Végül az őrségre vitték.
- Engedd szabadon.

- A fiú - folytatta a százados, lassítva beszédét - oly kihívó magatartást tanúsított, hogy egyik őr - Sextus - kénytelen volt lándzsáját használni.

- Megsebesítette?

- Meg.

- Hol?

- A feje búbján. Éjfél után tartottam szemlét az őrségen. Akkor már ájultan feküdt a földön. Sok vért vesztett. Fölmosattam. Egy lócára fektettem, én magam. Hajnal felé meghalt. A praefecturán van. Két őr vigyáz a holttestre.

Aurelius hátralépett. Avidusra gondolt, a kis Avidusra, az apjára meg az anyjára, akik hazavárják. Arcszíne megváltozott. De uralkodott magán. Ezt érezte: "a világ füst és köd".

Nyugodt szemrehányással vetette oda a századosnak:

- Ilyenek a te embereid?

Az nem válaszolt. Várta a császár rendelkezését.

Aurelius a földre pillantott. Így szólt:

- Hol az az őr? Látni akarom.

Három katona hozta be, gyorsan. Már nem volt nála lándzsája. Megfosztották tőle, mint a bűnösöket, akiken majd nemsokára végrehajtják az ítéletet.

Sextus óriás legény volt. Bőrsapkát hordott, bőrzekét. A bőrzekéből kifityegtek bütykös csuklói. Meredten állt a császár előtt.

- Te voltál?

- Én - mondta ércesen.

- Miért tetted?

- Mert rugdalódzott.

- Tudod, hogy embertelenül és igaztalanul cselekedtél? Tudod, hogy mi vár rád?

- Tudom.

Sextus nemrég látta, hogy mi vár arra a római katonára, aki főbenjáró bűnt követ el. Kivezetik a kaszánya udvarára. A százados jelt ad, a zsoldosok nekiesnek, ütik botokkal, kövekkel, fustélyokkal, ahol érik, mindaddig, míg ki nem leheli páráját. Múltkor ő maga is lándzsával verte szét egy ilyen elítélt koponyáját.

Azért a szeme se rebbent, amikor elvezették.

A százados ott maradt, hogy átvegye a büntetésre vonatkozó rendelkezést.

Aurelius rápillantott. Egészen más, bizalmas hangon kezdte:

- Milyen katona ez?

- Kitűnő - felelte a százados. - A legjobb emberem - mondta, majd hozzátette: - volt. Végigküzdötte a kvád hadjáratot.

Aurelius sajnálkozó taglejtést tett. Utána a vállát vont. Ez volt a parancs.

A százados sarkon fordult, indult. Ekkor a császár visszaintette.

- Fedd meg - mondta. - Beszélj vele, értesd meg, hogy ez helytelen volt, és máskor elő ne forduljon. De ne bánts. Engedd szabadon.

Amikor a százados eltávozott, Aurelius lehunyta szemét. Szédelt a szomorúságtól és undortól.

"Mit hazudok majd a szüleinek? - gondolta. - Jaj, de ronda az élet. No mindegy. Minden elmúlik, mindent elfelejtnek."

Amíg így ingadozott a terem közepén, egy fiatalember közeledett feléje, egy sápadt, borotvált fiatalember, aki eddig a sarokban ült. Commodus volt, legidősebb fia. Aurelius újabban maga mellett tartotta, hogy beavassa az uralkodás titkaiba.

A fiú vékony ajkát mosoly fodrozta. Atyja évekkal ezelőtt Pannóniában, a Garam partján, egyenesen az ő számára jegyezte le fönséges, nyájas gondolatait az emberszeretetről s az irgalomról. Most kaján öröm bizsergette mellét, hogy hazugságon kapja ezt az önsanyargató, bronzszakállú sztoikust, ezt az elviselhetetlenül tökéletes félistent.

- Hát meg se bünteted? - firtatta.

- Nem - szólt Aurelius, ki se nyitva a szemét, még mindig az elmélkedés révületében. - Ez a buta állat ártatlan, mert olyan, amilyen. Az áldozat is ártatlan, szegény. Vagy azt hiszed, jóvátehetünk egy hibát azzal, hogy másik hibát követünk el?

Most kinyitotta szemét. Keményen, hidegen folytatta:

- Ha elvenném az életét ennek a szerencsétlen fickónak, aki végre csak kötelességét teljesítette, olyan hibát követnék el, mely nagyobb lenne az övéénél is, mert ezzel alapjában tagadnám az Állam elvét, megingatnám a hitét a többi zsoldosnak, aki engedelmeskedik a parancsnak, szövetségesévé, cinkosává válnék azoknak a fölforgatóknak, kik Keletről hozott jelszavakkal, Egyiptomból átplántált hülye mesékkel támadnak a rend, az értelem, a latin szépség ellen, és arra törekszenek, hogy itt a világosság helyett a sötétség és zűrzavar uralkodjék, a bölcsek helyett a műveletlenek és piszkosak ítélkezzenek. Rettenetes napokat élünk, fiam. Egy világ recseg eresztékeiben. Meg kell mentenünk ezt a világot. Sajnálom a kis Avidust. De még jobban sajnálom ezt a világot, ezt a nagy és szép világot, mely annyi évszázadig fényeskedett bölcseivel, szónokaival, költőivel, s most a sötétség felé gurul. Erő kell nekünk, erő. Az erőt onnan vesszük, ahonnan lehet: a természettől. Ez az ő is a természet vak ereje. Ösztönösen kegyetlen mindenkivel, aki ellenszegül neki: harctéren a kvádokkal, itt az országban a rendbontókkal, akik szét akarják rombolni, amit mi építettünk. Most durván és botorul cselekedett. De mennyi jót tett eddig ezzel a vadságával, és mennyi jót fog még tenni a jövőben, mikor ugyanezzel a vadsággal ront a gonosztevőkre, a tolvajokra, a gyilkosokra, az indiai gymnosophistákra, akik mindnyájunk ellenségei. Láttad, milyen elszánt? Láttad, hogy ment a halál elé, egy nyikk nélkül? Láttad szűk homlokát, csontos markát, korlátolt, szurokfekete szemét? Hát azt hiszed, hogy ez azért a néhány rongy szeszterciusért szolgál, melyet zsold fejében kap, és nem azért a szörnyű élvezetért, hogy tomboljon és tiporjon, hogy pofozza a foglyokat, hogy véresre tépje a fülüket, hogy kedvére kegyetlenkedjék mindenkivel, akit - ma ezért, holnap azért - bűnösnek tartanak? Voltaképp ez az ő fizetsége. Bizonyára elmebeteg. Ezért oly megbízható. De a babiloniak, a perzsák, a görögök - a finom görögök is - fölhasználták az ilyen elmebetegeket a maguk céljára, egy vélt nagyon jó érdekében, s ezt művelte minden nép, minden korszak, minden császárság,

minden köztársaság, kivétel nélkül. Mit fintorgatod az orrod? Undorodsz ettől? Én még jobban undorodom, fiam. Mi, akik gondolkozunk és érzünk, elfordulunk ilyesmitől. De, sajnos, szükségünk van rá. A belőle származó nyugalmat és biztonságot mindnyájan elfogadjuk és élvezzük. Hát nincs jogunk megvetni. Ez álszentség, hitvány keleti álszentség. Tiszták csak addig lehetünk, amíg gondolatainkkal játszunk. Mihelyt hozzányúlunk az élethez, tele vagyunk az élet förtelmes ellentmondásával, s kezünk csupa vér és csupa sár. Nekem ezt vállalnom kell, mert uralkodom, és majd neked is, fiam. Szomorú, hogy ilyen az emberi természet, de ilyen. Úgy látszik, ezen a földön az épelméjűek között csak az őrültek tarthatják fenn a rendet.